

НАРЪЧНИК ЗА
ОБУЧИТЕЛИ

ТЕАТРАЛНИ ЕТЮДИ

СРЕШУ

ОМБРАЗАТА

bilitis

БЛАГОДАРНОСТИ

Наръчникът "Театрални етюди срещу омразата" е създаден в рамките на проекта "Развитие на мрежа Младежки театри срещу омразата" с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство.

Цялата отговорност за съдържанието на Наръчника се носи от Фондация Билитис и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този Наръчник отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България. www.activecitizensfund.bg

---

Автор: Лилия Драгоева

Редактори: Глория Филипова, Теодора Филипова

Илюстратор: Катерина Кирова

Дизайн: Мануела Попова

Екипът на Билитис изразява благодарност към всички колеги и доброволци, които направиха създаването на този Наръчник възможно:

Жен Кьосев, Емануил Ексен, Вилиян Гешев и Деси, доброволци на фондация „Билитис“, София, за създаването на казусите за ЛГБТИ младежи, включени в този Наръчник.

Светослав Славчев, Емил Петков и Магдалена Дамянова от Младежка Театрална Студия "Гаргара" към НЧ "Христо Смирненски-1949", Габрово, за създаването на казусите за младежи със зависимости, и на Светослав Славчев за подготвянето на информация за импровизационния театър и възможните разрешения на казусите, включени в този Наръчник.

Лозен Йорданов и Мирослава Таскова от Сдружение „Дебют“, Кюстендил, за създаването на казусите за младежи от ромски произход, и на Лозен Йорданов за подготвяне на информацията за форум театър, включена в този Наръчник.

Любомир Вълков и Апостол Стойчев от „Асоциация за стратегическо управление Делфи“, Бургас, за подготвянето на казуси за бежанци и мигранти, включени в този Наръчник.

Издава и разпространява: Ресурсен център Билитис

Година на издаване: 2021 г.

Всички права запазени.

ISBN: 978-619-91900-6-7

СЪДЪРЖАНИЕ

04

ЗА ПРОЕКТА

05

ЗА ПАРТНЬОРИТЕ

08

ЦЕЛ И МЕТОДОЛОГИЯ

10

КАКВО Е ФОРУМ ТЕАТЪР?

11

КАКВО Е
ИМПРОВИЗАЦИОНЕН
ТЕАТЪР?

13

КАК ДА ВОДИМ
ДИСКУСИЯ ПО
ЧУВСТВИТЕЛНА ТЕМА?

18

КАЗУСИ

19

КАЗУСИ - РОМИ

27

КАЗУСИ - БЕЖАНЦИ И
МИГРАНТИ

34

КАЗУСИ - ЛГБТИ ХОРА

42

КАЗУСИ - ЗАВИСИМОСТИ

50

ВИДЕО УРОЦИ

ЗА ПРОЕКТА

Проектът “Развитие на мрежа Младежки театри срещу омразата” е създаден в отговор на засиленото търсене на иновативни методи за ангажиране на младежи като застъпници на демократичните ценности, правата на уязвимите групи и противопоставяне на речта на омразата.

Целта на проекта е повишаване на капацитета на повече от двадесет неправителствени организации, работещи с младежи, да използват модел на работа за преодоляване на конфликти и развитие на критично мислене у младежите чрез средствата на театъра. Проектът обединява три организации от различни части на страната и едно читалище, които работят с младежи чрез интерактивни форми (театър, дебати, младежки фестивали и др.) с цел развитие и разпространение на иновативна методология, наречена от партньорите “Младежки театър срещу омразата”. Ефективността на този модел вече е тествана от водещата организация, Сдружение “Дебют”, и е допълнително развита в настоящия Наръчник. Обединяването на партньори, които работят с различни уязвими групи младежи: роми, ЛГБТИ (лесбийки, гей мъже, бисексуални, транс и интерсекс хора), бежанци и мигранти, наркозависими и др., допринесе за обогатяване на методологията. Като част от проекта бяха изработени видео-уроци, които заедно с настоящият Наръчник ще бъдат използвани в обучение за обучители и семинари за развитие на мрежата. Партньорите ще увеличат своя капацитет като обучители и разпространители на модела в три региона на страната - Югозападен, Северен централен и Югоизточен.

Целеви групи на проекта са различни неправителствени организации, читалища и други организации, работещи с младежи, както и младежи от различните уязвими групи.

Проектът предлага едно възможно решение на проблема с речта на омразата, което самите младежи генерират, участвайки в дейностите от проекта като асистент-фасилитатори, актьори, режисьори и наблюдатели.

ЗА ПАРТНЬОРИТЕ

Партньорството е основен фактор за осъществяването на проекта “Развитие на мрежа Младежки театри срещу омразата”, чиято основна цел е изграждане на мрежа от организации, които прилагат иновативния модел “Младежки театър срещу омразата”. В допълнение, всеки от партньорите полага усилия да привлече нови организации и групи от своя регион и да ги обучи в прилагането на модела.

Партньорството е предпоставка и за обогатяване на методологията на работа с експертизата на всеки от партньорите, които работят за овластяване на различни уязвими групи младежи: роми, ЛГБТИ, бежанци и мигранти, младежи със зависимости. Всеки от партньорите допринесе със специфични знания за нуждите на отделните уязвими групи, въвличайки ги активно в процеса. В следващите страници можете да се запознаете с организациите, участващи в настоящия проект.

Сдружение “Дебют”, Кюстендил

Сдружение “Дебют” е регистрирано през 2002 година и оттогава до днес работи със школа за модерни танци и театър, в която годишно се обучават над 100 деца и младежи на възраст от 5 до 18 години. За периода на съществуване, сдружението е осъществило над 20 самостоятелни авторски спектакли, част от които е представило в Италия, Босна и Херцеговина, Белгия, Сърбия и Македония. Сдружение “Дебют” работи по социални проекти, свързани с изграждане на умения за общуване на младежите чрез театър, на основата на споделяне и разрешаване на конфликтни ситуации със средства и методи, различни от насилие. Някои от тези проекти са: проект “ЖИВОТЪТ Е СЦЕНА”, по програма “Дъга” на ФРГИ- 2011г. и проект “Етнически младежки конфликти” по програмата за подкрепа на неправителствени организации в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009-2014. Постигнатите ефекти от реализирането на тези проекти е намаляване на агресията, проявите на насилие и етническа дискриминация, и безпричинните отсъствия от училище.

Фондация “Ресурсен център Билитис”, София

Билитис е най-старата действаща ЛГБТИ организация в България. От 2004 година Билитис е катализатор за активизиране на ЛГБТИ хората в България и застъпник за техните права на местно и национално ниво. Мисията на организацията е премахването на всички форми на дискриминация и постигането на пълна равнопоставеност на ЛГБТИ хората в България.

За постигане на своята мисия Билитис работи за промени в законодателната рамка и политиките, които ще повишат равнопоставеността на ЛГБТИ хората, като си партнира и влиза в коалиции с други неправителствени организации, активисти, дарители, институции и граждани. Активирането и овластяване на ЛГБТИ хора е важен аспект от работата на организацията. Билитис предлага подкрепа на ЛГБТИ хората в страната като организира общностни групи за подкрепа, обучения, доброволчески програми, услуги за подкрепа и културни събития, насочени към техните нужди. Билитис работи за разпространение на ценностите на феминизма и многообразието и за преодоляване на хетеро нормативните структури, включително джендър стереотипите.

“Асоциация за стратегическо управление Делфи”, Бургас

Сдружение "Асоциация за стратегическо управление Делфи" (АСУ Делфи) е регионална неправителствена организация, осъществяваща дейност в обществена полза. Създадена през 1998г., в гр. Бургас, асоциацията цели да насърчава гражданската инициатива, пряката демокрация и диалога между гражданите и институциите. Важни аспекти от работата на “Делфи” са защитата на човешките и граждански права и превенцията на дискриминация. Членовете ѝ усилено работят за укрепване на гражданските организации и мрежи и на местни уязвими общности. Те насърчават младежката работа, доброволчество и солидарността в обществото. Организацията участва в множество обществени и консултативни органи. За постигане на целите си сдружението, реализира дейности за неформално обучение на младежи по темите: човешки и граждански права, гражданско участие, младежка работа, доброволчество и насърчаване на солидарността в обществото. Организирането на проучвания и изследвания, промотирането на иновативни методи за неформално образование и консултативната работа с граждани, местни уязвими групи и НПО също са важна част от работата на сдружението.

Младежка театрална студия “Гаргара” към НЧ “Христо Смирненски-1949”, Габрово

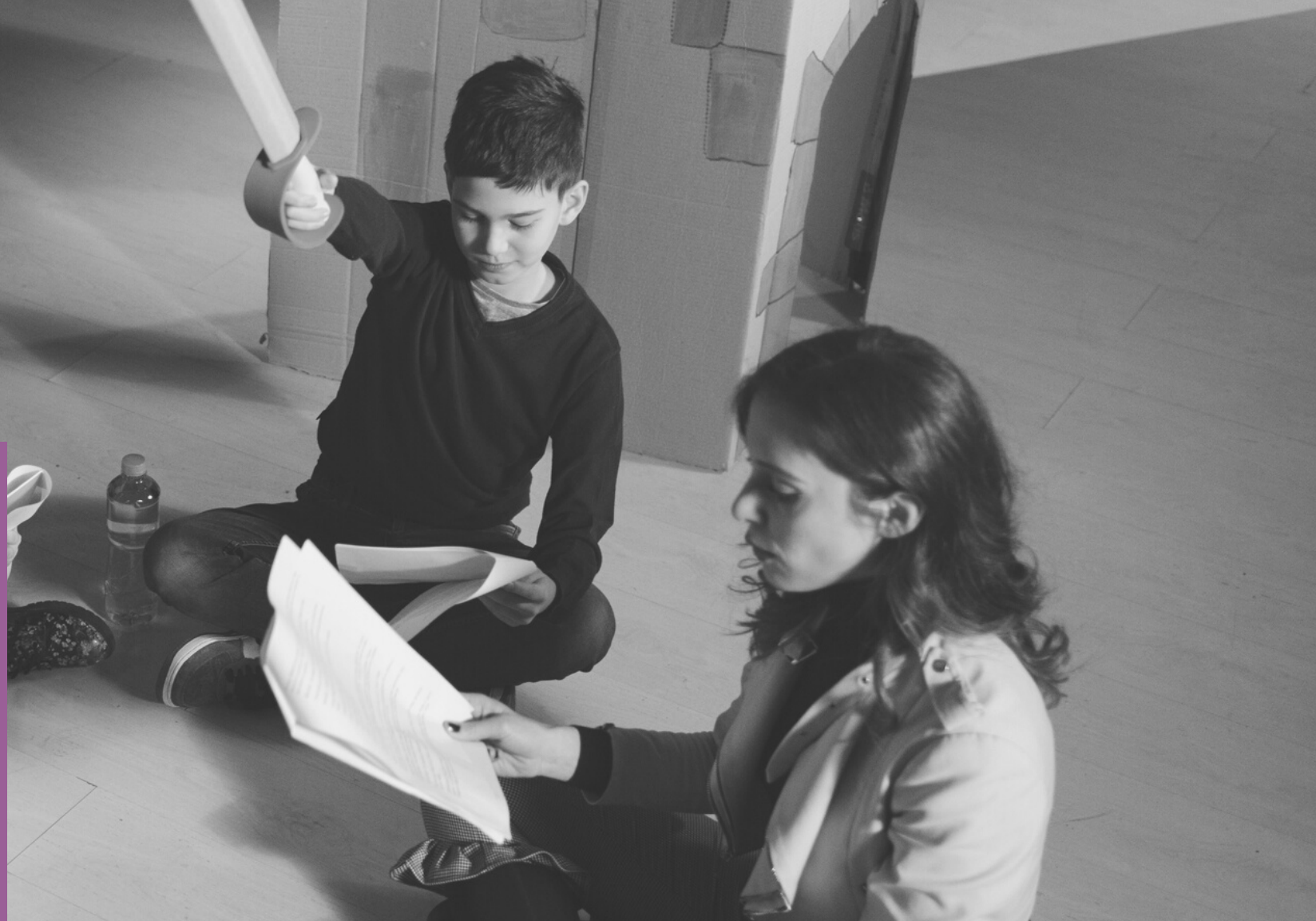
Младежка театрална студия “Гаргара” е създадена през 2009 г., нейн основател и художествен ръководител е Светослав Славчев, актьор от ДТ “Рачо Стоянов” - Габрово. МТС “Гаргара” е единствената младежка театрална формация в региона в която участие вземат младежи от 16 до 32 годишна възраст. Театралната студия е предпочитан гост на множество мероприятия, празници и юбилеи на читалища в Габровския регион и има редица участия в национални фестивали и конкурси. Студията има няколко самостоятелни спектакъла, между които и няколко възстановки на възрожденски и български народни обичаи. В последните години “ГАРГАРА” има и социална ангажираност и работи по редица инициативи и проекти, свързани с младежи от рискови групи: Проект “Социален експеримент” – запознаване на младежи в риск с различни форми на изкуство, като опит за привличането им и изваждане от неблагоприятната среда и уплътняване на свободното им време с работа по изкуства. “Младежи без граници”- проект реализиран с финансовата подкрепа на фондация “С.Е.Г.А.”. Проект, по който членове на читалището се обучаваха в италиански практики за работа с младежи във Флоренция, Италия и след това приложиха на местно ниво адаптирани практики. “Нарко IMPRO” – Съвместен проект с Младежкия съвет по наркотични вещества – (МСНВ) за разработване и представяне на импротеатър насочен към превенция на наркомания.

ЦЕЛ И МЕТОДОЛОГИЯ

Моделът “младежки театри срещу омразата” представлява многопластов подход, който съчетава елементи от различни похвати за работа в сферата на неформалното образование: театър-форум, импро-театър и дискусия. Настоящият Наръчник цели да предостави тази иновативна методология за работа с младежи на теми, засягащи предразсъдъците срещу хора от уязвими групи, с цел повишаване чувствителността на младите хора към проблемите в обществото. Той предлага поредица от казуси за разиграване, чрез които младежите да засегнат различни социални теми, посредством използването на различни театрални и дискусийни похвати.

Наръчникът е предназначен да послужи на специалисти, които работят с млади хора - учители, обучители, социални работници, младежки работници и други експерти, като не е необходимо да имат предходен опит в работата с театрални методи.

Основната задача, която си поставя Наръчникът, е да екипира специалистите да прилагат предложения модел на младежки театър, и по този начин да предизвикат емпатия и чувство за отговорност у младежите. Наръчникът предоставя информация за трите метода на работа, които настоящата методология съчетава - театър-форум, импро-театър и дискусия. В допълнение, Наръчникът съдържа казуси по четири социални теми - роми, ЛГБТИ, бежанци и мигранти, зависимости. В рамките на всяка тема са представени по три казуса, като всеки от тях разкрива различна конфликтна ситуация. Историите, разказани в казусите, се базират на истинските преживявания на млади хора от уязвимите групи, с които работят партниращите организации. Пространствата, в които се развиват действията, са битови пространства, които повечето млади хора биха могли да разпознаят от ежедневието си.

Това дава възможност на младежите лесно да поставят себе си на мястото на героите, тъй като средата на развиване на действието е позната и удобна за инсцениране. Героите, представени в казусите, също са младежи, което отново улеснява разиграването, като дава възможност на младите хора да изследват историите на хора, близки до тяхната възраст. Описаните казуси дават възможност за стимулиране на въображението и разиграване на множество възможни развръзки и водене на дискусии по представените социални въпроси. Освен разказан подробно, всеки казус е представен и схематично, за да улесни обучителите.

Към всеки казус са разработени и по три различни варианта на финал на историята, които обучителите да предложат на младежите като алтернатива на техните собствени варианти, и по този начин да предизвикат дискусия. Представени са и набор от въпроси и "верни отговори", които да послужат на специалистите във воденето на дискусията. В края на Наръчника ще откриете и 4 видео-урока, които представят нагледно прилагането на модела.

Авторите на модела "младежки театри срещу омразата" желаят на добър час на всички обучители и младежи, които изберат да го прилагат.

В следващите няколко страници ще се запознаете с основните специфики относно похватите, използвани в метода за работа “младежки театри срещу омразата”.

КАКВО Е ФОРУМ ТЕАТЪРЪТ?

Форум театърът е малка пиеса или театрална игра, в която проблемът бива показан с неразрешен край, отразяващ конфликти в местната общност. Но той не е само игра. Той е също и форум, защото позволява на публиката да се включи в изграждането на сценария като променя действията и реакциите на героите в пиесата. Всеки от публиката може да излезе на сцената и да предложи позитивно решение и отношение към показаните проблемни ситуации. След като бъде поканен от водещия на играта да сподели своето решение, човекът от публиката влиза в ролята на потърпевшия герой и променя поведението му според собствените си възгледи и решения.

Важни принципи на форум театъра са:

- Дефиниране на проблемите и анализ от самите участници.
- Търсене на решение на проблеми, свързани с конфликтите между поколенията, липсата на взаимодействие между гражданите и местната власт, намаляване на корупцията и др.

Всичко това е подчинено на консенсус, до който достигат участниците.

- Стимулиране на обществената нетърпимост по проблеми, генериращи социално напрежение, например насилието в семейството и в училището, трафика на хора, както и различните видове предразсъдъци, като тези, засегнати в настоящия Наръчник: расизъм, хомофобия, трансфобия и стигма към наркозависимите.
- Насърчаване активността и социалната ангажираност на младите хора.

Форум театърът е иновативен метод за насърчаване на публичните дебати по проблеми, важни за целевата група (ученици, младежи, възрастни).

КАКВО Е ИМПРОВИЗАЦИОНЕН ТЕАТЪР?

Импровизационният театър, често наричан improv или impro, е форма на театър, при която повечето или всичко от това, което се извършва на сцената, се създава в момента на извършването. В най-чистата си форма диалогът, действието, историята и героите се създават съвместно от актьорите и публиката, като импровизацията се разгръща в сегашно време, без употреба на вече подготвен или написан сценарий. Импровизаторски техники често се използват широко в театрални програми.

Въпреки това, уменията и процесите на импровизацията се използват много добре и извън контекста на сценичните изкуства. Процесът на импровизация може да се прилага в класните стаи като образователно средство, както и в бизнеса, като начин да се развият умения за комуникация, творческо решаване на проблемите и работа в екип. Тези похвати понякога се използват психотерапията като инструмент за достигане до лични чувства, мисли и взаимоотношения.

Тези нови техники и подходи, биха предизвикали и насочили вниманието на младежите към театралното изкуство, като възможност за себеизява и за едно различно запълване на свободното време.

Иновативността на импровизационния театър би привлякла вниманието и на апатични към изкуството и извънкласните дейности младежи. Рефлексивност, бързи реакции, гъвкава мисъл и работа по не предварително изготвени теми са умения, които младежите могат да използват и в реалния живот, при усвояване на учебния материал или при кандидатстване и постъпване на работа.

Възможността за повече свобода и импровизация, за излизане извън рамките на традиционния театрален жанр, е предизвикателство и предпоставка за разгръщане на нови таланти.

В „Младежки театри срещу омразата” ще използваме импро театъра като средство за провокация, опит за размяна на ролите и показване на неосъзната дискриминация. Част от методиката на импро театъра е, че всичко се случва тук и сега, а какви роли и ситуация ще се разиграят решава единствено публиката. Така в обхвата на целевите групи попадат и разигравачи, и наблюдавачи, защото публиката неосъзнато разказва вълнуващите я теми, събития и въпроси.

„НЕ СЕ ПОДГОТВЯЙ, ПРОСТО ИГРАЙ!”

- ПАТРИША РАЙЪН МЕДСЪН, ПРОФЕСОР В СТАНФОРДСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ.

РОЛИТЕ В ИМПРО ТЕАТЪРА:

1. Водещ/Фасилитатор

Това е човекът, който поддържа връзката между публиката и актьорите. Той се появява първи на сцената и чрез подгриващи игри ("Ръкопляскайте!", "Станете!", "Седнете!", "Назовете животно с буквата „З", разделяне на сектори, боен вик на всеки сектор и тн.), водещият предразполага публиката за диалог и постепенно я въвежда в правилата на играта. Много важно е зрителите да знаят, че това е игра и ограничения няма.

2. Публика

Това са зрителите, които са основна целева група. Те разпределят ролите и решават: "Кой? Къде? Какво?". Няма грешни решения, няма странни предложения. В импро театъра всичко е възможно.

3. Актьори

Слушат внимателно поднесената информация и се придържат стриктно към задачите на публиката. Докато водещият не се намеси и не промени условията. По негова преценка може да размени ролите, да забърза или да забави действието, да промени жанра или стилистиката. При актьорите също няма грешни решения и поведения.

Така, в зависимост от настройката на публиката, представлението може да бъде комедийно и развлекателно или засягащо и пресъздаващо проблемни теми и ситуации от реалния живот, като по този начин публиката може да припознае себе си и да си направи изводи за собственото си поведение.

КАК ДА ВОДИМ ДИСКУСИЯ ПО ЧУВСТВИТЕЛНА ТЕМА?

Интензивната игра по теми, засягащи наболели социални проблеми, често предизвиква вълнения и въпроси у младежите. Затова методът “Младежки театри срещу омразата” съветва след разиграването на тематичните казуси, да бъде предвидено време за дискусия с групата.

Следващите 10 съвета са взaimствани от текста “10 съвета за фасилитиране на дискусии по чувствителни теми в класната стая” на Алиша Л. Мур и Моли Дешайс.

На всеки, който работи с младежи, независимо дали учител, обучител или младежки работник, му се налага да говори по чувствителни теми. Темите могат да варират от расизъм, робство, тормоз и насилие до сексуална ориентация и полови предразсъдъци - и е възможно да възникнат съвсем непредвидено, с един зададен от младежите въпрос.

Всяка една от тези теми може да накара дори и най-добрите и опитни професионалисти да се почувстват неудобно при обсъждането ѝ. Често инстинктивната ни реакция е да избягваме трудните или спорни теми, или да ги разглеждаме по-повърхностно. В повечето случаи обаче тези въпроси са от изключителна важност за разбирането на учениците за света и неговите социални, морални, политически и граждански основи. Учениците заслужават да получат нужните знания по тези теми по автентичен, ангажиращ и целенасочен начин. За да осигурим на учителите рамка за справяне с чувствителни теми, сме съставили списък със съвети, които могат да им послужат, когато фасилитират дискусия или преподават чувствителна тема в класната стая. Тези техники ще дадат базови познания на фасилитатора и могат да бъдат използвани в началното, средното и висшето образование, или в извънкласна работа с младежи.

1

СЪЗДАЙТЕ НУЖНАТА АТМОСФЕРА.

За да могат младите хора да изразяват мнението си и да участват активно в дискусиата, е важно да се чувстват спокойни и да не се притесняват, че може да бъдат наказани в следствие на коментарите си. Препоръчваме да изградите подкрепяща атмосфера с основни правила за дискусия в началото на работата си с тях или поне преди започването на дискусия на чувствителна тема. Центърът за изследване на обучението и преподаване в университета на Мичиган дава тези шест правила, които да спомогнат за създаването на по-продуктивна дискусия:

- Слушай с уважение, без да прекъсваш
- Уважавай чуждото мнение
- Критикувай идеите, не човека
- Съсредоточи се върху ученето, не върху дебатирането
- Избягвай обвиняването и предложенията
- Избягвай неподходящ език/нараняващи думи

Също така, трябва да се уверите, че младежите са готови да дискутират дадения въпрос.

БЪДЕТЕ НАЯСНО СЪС СЕБЕ СИ.

2

Преди да фасилитирате дискусия по чувствителна тема е важно да разберете вашите собствени предразсъдъци или обърквания по нея. Как сте придобили информацията, с която разполагате, и как сте формирали вижданията си?

Защо сте намерили някои източници за по-подходящи от други? Когато помагате на младежите да разбират другите или да анализират чувствителен въпрос, е важно да се обсъдят концепциите за емпатия и перспектива. Всички сме продукт на обществото и културата, нагласите и ценностите ни се променят. Споделянето на личен опит с промяна на собствените нагласи може да провокира воденето на открита и по-осъзната дискусия сред младежите.

УВАЖАВАЙТЕ РАЗЛИЧИЯТА НА МЛАДЕЖИТЕ.

Важно е да помните, че всеки млад човек, с когото работите, е от различен произход и има различни преживявания. Гледайте на разнообразието като на предимство. Възможността младите хора да видят различни гледни точки изгражда автентична среда за учене. Дайте възможност на учениците си да изразят вижданията си и се опитайте да разберете, оцените и уважите преживяванията, които са ги формирали като личности.

ПОСТАВЕТЕ РАМКА И ЦЕЛ НА ДИСКУСИЯТА.

За да извлечете максимума от дискусията, посочете конкретна цел и създайте рамка на дискусия с конкретен фокус. Ако е подходящо, обвържете я с учебната програма в училище. Това ще мотивира младежите да бъдат съсредоточени над задачата и ще гарантира, че целите на дискусията ще бъдат постигнати. Имайте предвид, че основната цел на тези дискусии е да даде на младежите възможност да се включат в преживяване, което развива чувството за справедливост и насърчава разглеждането на различни гледни точки, чувствителност към културни прилики и различия и ангажираност към индивидуална и социална отговорност.

ОСИГУРЕТЕ ОБЩА ОСНОВА НА РАЗБИРАНЕ.

Центърът за изследване на ученето и преподаването в Университета на Мичиган предлага за насърчаване на дискусия да предоставите материали за четене или да покажете видео по даден проблем или тема. Използването на материал, който дава контекст за разглеждането на различни перспективи, позволява на учениците да получат информация за гледните точки на другите и им дава възможност да разширят знанията си за противоположни позиции, които в други случаи биха пренебрегнали. Добре поставените цел и рамка, както и тези допълнителни материали, ще спомогнат за фокусирането на дискусията.

6

БЪДЕТЕ АКТИВЕН ФАСИЛИТАТОР.

Като фасилитатор, е добре да избягвате както да доминирате дискусията, така и да сте пасивен слушател. Вашата роля в дискусията се свежда до:

- Припомняне, че трябва да има взаимно уважение и че всеки има право на мнение;
- Перифразирание на въпроси, зададени от участниците в дискусията;
- Поправяне на невярна информация;
- Искане на разяснения, когато някой коментар е неясен;
- Обобщаване на основните точки;
- Предлагане на подходящи източници на информация по темата.

НАСЪРЧАВАЙТЕ ДОБРИЯ ТОН.

7

Когато се обсъждат чувствителни теми, има голяма вероятност разговорът да се нагорещи. Изключително важно е да предпазите младежите от това да се почувстват нападнати. Уверете се, че всички в групата разбират, че може да имат разногласия, но трябва да се съсредоточат върху обсъждане на идеите, а не върху нападане на хората, които имат различни идеи.

8

БЪДЕТЕ ГОТОВИ ДА СЕ СПРАВЯТЕ С НАПРЕГНАТИ ИЛИ ЕМОЦИОНАЛНИ МОМЕНТИ.

Когато дискутирате чувствителни теми, е много вероятно някои от младежите да се ядосат или разстроят. Ако това се случи, останете спокойни и се опитайте да използвате ситуацията като отправна точка за разговор. Не избягвайте проблема, но ако се налага, отложете повдигането на темата, докато не направите план за справянето с него.

9

ОБОБЩЕТЕ

В края на дискусиата, направете обобщение. Можете също да помолите младежите да ви дадат обратна връзка в писмен вид и да я обсъдите при следваща среща, ако има такава. Давайки възможност на младежите да обобщят разговора, им предоставяте възможността да затвърдят, прегледат и осмислят съдържанието на дискусиата.

РАЗМИШЛЯВАЙТЕ

10

Отделянето на пространство за размисъл има ключова роля в две направления. Първо, насърчете младежите активно да размишляват върху коментарите, направени от останалите, особено тези, с които не са съгласни. Второ, оставете време след дискусиата, за да запишат своите разсъждения. Това време ще даде възможност на по-тихите младежи да отговорят лично на фасилитатора, и ще предостави възможност на всеки да се отпусне и да помисли спокойно за своите възгледи. Помолете младежите да помислят дали имат нови идеи, мнения или желание за по-нататъшни дискусии, осъзнаване и размисъл. Използвайте техните отговори, за да развиете дейности, които ще изградят общността и ще подкрепят формирането на различни гледни точки.

В следващата част от Наръчника ще се запознаете с казуси, основани на реални преживявания на хора от четири уязвими групи - роми, бежанци и мигранти, ЛГБТИ и наркозависими. Тези казуси могат да се използват в обучителна среда за водене на дискусиа на теми, свързани с дискриминация, расизъм, ксенофобия, хомофобия, трансфобия и други видове нетолерантност. Към казусите са представени и полезни въпроси, които могат да се използват при водене на разговор с обучаващи се младежи, с цел по-дълбоко вникване в темата.

КАЗУСИ

Представете казуса на групата. Дайте на младежите няколко минути, в които да си разпределят ролите и да създадат подходяща атмосфера, а след това да изиграят представения казус. След като го изиграят, им дайте за задача да помислят за подходящи варианти за разрешаване на ситуацията, които след това също да бъдат изиграни. Дайте им възможност да ги планират подробно или пък да импровизират. Ако групата има затруднения с разрешаването на казуса, в края на всеки казус ще намерите три възможни варианта за разрешаване, спрямо които можете да ги напътствате или да почерпите идеи.

РОМИ

Първата група казуси разказва историите на младежи от ромски произход. Те показват горчивата реалност на дискриминация към етническа група и дават възможност за разговор по темата.

1 ДВЕТЕ ДЪЩЕРИ

Време и място:

В сградата на училището, по време на час и през междучасието

Участници:

Рая, Гергана и Биляна

Резюме:

Две сестри от различни връзки на баща с български произход водят спор в училище. Майката на едно от децата е от ромски произход и няма граждански брак с бащата. Спорът ескалира до физическа саморазправа.

Две момичета - Рая на 18 и Биляна на 17 години, са дъщери от различни връзки на един и същ човек - бащата Иван. Майката на Рая е от ромски произход, а бащата Иван е от български.

Те не са сключили граждански брак, но Рая е законно призната от Иван за негова дъщеря. Биляна е дъщеря от граждански брак на бащата с жена от български произход.

Двете момичета попадат в една и съща паралелка, защото Биляна тръгва на училище по-рано. Между двете сестри се заражда конфликт, изразяващ се в ревност една към друга и в спор коя от двете има право да носи фамилията на баща си. Спорът се води по всяко време - в час и по време на междучасията. Приятелката на Биляна, Гергана, не издържа на непрекъснатите спорове между двете сестри и удря плесница на Рая, наричайки я "Мръсна, тъпа, ц***нко".

Рая си изважда медицинско свидетелство за нанесени физически вреди. Майката на Биляна получава призовка за среща с инспектор от Детска педагогическа стая. На другия ден Биляна носи призовката в училище и обяснява на съучениците си, че тази призовка е "некролога" на Рая. Започва сбиване в класната стая. Учителката се опитва да предотврати сблъсъка. Намесват се и съучениците, които ги разтърват.

Младежите решават каква да бъде развързката на историята. Ако имат затруднения, предлагаме няколко възможни варианта за насока и вдъхновение:

Вариант 1: Съучениците им обръщат гръб и им заявяват, че няма да си общуват с тях докато не се извинят една на друга.

Вариант 2: На другия ден съученичките са извикани за разговор при Директора и трите момичета са наказани да почистват класната стая заедно при равни начала.

Вариант 3: На другия ден са извикани в училище родителите на момичетата за разговор при Директора.

Водещият може да зададе следните въпроси на младежите с цел започване на дискусия:

1.Трябва ли да реагираме, когато станем свидетели на тормоз в училище?

За съжаление, тормозът все още е често разпространено явление в училище. В такава ситуация е желателно класният ръководител да насочи съответните ученици за разговор с педагогически съветник преди конфликтът да ескалира. Съучениците на съответните деца могат да насочат вниманието на класния ръководител към такива проблеми, в случай, че те са останали незабелязани от педагозите в училище.

2. Правилна ли е реакцията на Гергана, която удря Рая и я обижда с „Мръсна, тъпа ц***нко“ и има ли дискриминационно отношение към ромите?

Не е правилно. Агресията, в това число и вербалната, не е правилния избор за разрешаване на спор, дори когато си воден от желание да защитиш приятел или приятелка. Дори някой много да ни е ядосал, не е хубаво да използваме неговата идентичност, в случая етническа, като повод за обиди и агресия. В конкретния случай, желателно е Гергана да разговаря с психолог или педагогически съветник, защото и двете ѝ реакции крият вероятна причина за потиснатата агресия. В съвместна работа с учители, родители и психолози трябва да се разбият стереотипите, свързани с ромите, които са изградени в учениците.

3.Ставали ли сте свидетели на дискриминация, базирана на етническа основа?

2

НЕДОРАЗУМЕНИЕТО

Време и място:

В сградата на училището, в час по литература.

Участници:

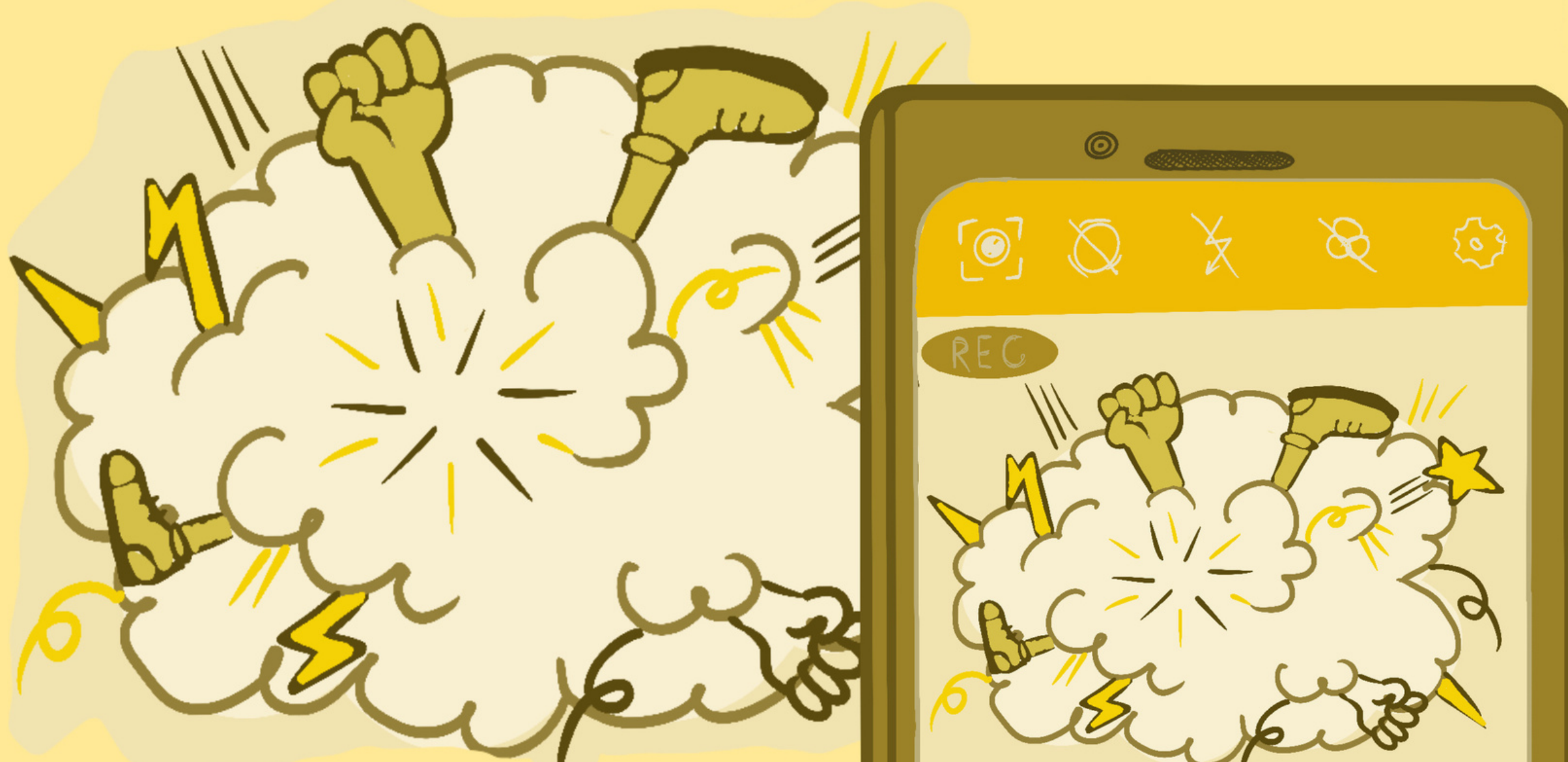
Ученици от български и ромски произход.

Резюме:

По време на час по литература възниква спор между ученици от български и ромски произход. Спорът ескалира и учениците се сбиват.

В смесена паралелка между българи и роми възниква конфликт в час по литература. Бащата на едно от ромските момичета наскоро е починал и то е разстроено. Нейна приятелка я успокоява и двете си говорят по време на часа. Един от съучениците им от български произход се ядосва на това и им казва да млъкнат като ги обижда на етническа основа. "Този пък! Я не ми казвай какво да правя!", отвърща момичето, а момчето отговаря

"Така ще говориш на баща си!" Тя се обръща и го удря. Той вдига ръка, за да ѝ отвърне, но момче от ромски произход го напада, защитавайки приятелката си. В клас започва бой между български и ромски ученици. Ученик от български произход снима с телефона си сбиването и го качва в социалните мрежи с текст "Почнахме ги!".

Младежите решават каква да бъде развръзката на историята. Ако имат затруднения, предлагаме няколко възможни варианта за насока и вдъхновение:

Вариант 1: Размяна на ролите. Децата от български произход пречат на протичането на часа, дете от ромски произход прави забележка за непристойното им държание.

Вариант 2: Намесва се учителя и ги принуждават да седнат в смесени двойки по чиновете. Дават им се задачи, които могат да направят само, ако работят заедно.

Вариант 3: Учителката дава задача за проект, разделя учениците в смесени групи. Задава им теми, свързани с междуетническите отношения.

Водещият може да зададе следните въпроси на младежите с цел започване на дискусия:

1. Използват ли се социалните мрежи за увеличаване на агресията на етническа основа и до какво води това?

Социалните мрежи се използват широко за изразяване на мнения, включително за организиране на хора в групи по интереси. Когато се използват агресивно, става въпрос за акт на омраза и води до нова агресия, т.е. агресията поражда агресия. Според Чл. 10 на Европейската конвенция за правата на човека всеки има право на свобода на изразяването на мнение, но то не е абсолютно. Според Чл.10, пар.2 на Конвенцията, правото на свобода на изразяване може да се ограничава от националното законодателство

с цел да се защитят „репутацията и правата на други хора”, както и „националната сигурност, териториалната цялост, обществената безопасност”.

Според Конституцията на Р България правото на свободно слово не може да се използва за накърняване на правата и доброто име на другото и за призоваване към насилствена промяна на конституционно установения ред, към извършване на престъпления, разпалване на вражда или към насилие над личността. Наказателният кодекс също предвижда наказания за словото на омраза и дискриминация, основани на раса, народност или етническа принадлежност. Повече за правото на мнение и съвети за създаване на медийно съдържание виж [ТУК](#).

2.Имате ли право на саморазправа по време на час?

Не. Саморазправата е вид възпрепятстване на нормалното протичане на учебните часове. Според Чл. 172 (1) от Закона за предучилищното и училищното образование, част от задълженията на учениците е да спазват правилата за поведение в паралелката и в училището;

да спазват правилника за дейността на институцията; да не възпрепятстват със своето поведение и постъпки нормалното протичане на учебните часове.

3.Ставали ли сте свидетели на дискриминация, базирана на етническа основа?

3

КОНКУРС ЗА КРАСОТА

Време и място:

По време на конкурс за красота

Участници:

Участниците от журито на конкурс за красота

Резюме:

Момиче от ромски произход се явява на конкурс за красота. Участниците в журито имат предразсъдъци към ромите, но решават да дадат шанс на момичето.

На предварителен кастинг за конкурс за красота се явяват 15 девойки, едната от тях е ромка. Всички представят себе си пред комисия от експерти, създадена, за да избере 12 финалистки, които да дефилират пред публика на градския площад. След представянето на девойките започва обсъждане в комисията за това кои трябва да продължат на финала.

Когато се стига до решение за девойката от ромски произход, в комисията се заражда спор. Част от комисията смята, че нейното класиране на финала ще създаде проблеми, независимо от това, че тя се е справила добре на предварителния кастинг. Комисията е разделена на две в позициите си. Чуват се различни мнения:

- Как ще работим с нея?
- Ромите са недисциплинирани!
- Коя друга от претендентките ще се съгласи да партнира с нея?
- Целият площад ще се напълни с ц***ни!
- Да, но тя се представи по-добре от някои от другите момичета!

Критериите, по които трябва оценяваме момичетата, са еднакви за всички, не трябва да се прави разлика на етническа основа!

- Добре е, че имаме предварително разработени критерии, по които да вземем решенията си!

След разгорещения спор комисията решава да допусне до финала ромката, спазвайки предварителните критерии, заложиени в избора на предварителния кастинг.

Младежите решават каква да бъде развръзката на историята. Ако имат затруднения, предлагаме няколко възможни варианта за насока и вдъхновение:

Вариант 1: По време на репетициите за конкурса, повечето девойки отказват да си партнират с ромката, но хореографите все пак намират решение и подготвят всички за финалния конкурс.

Вариант 2: Въпреки подсвиркванията и намеците от страна на публиката, девойката от ромски произход, която е на 16 години, се справя много добре и печели второ място на конкурса.

Вариант 3: Една седмица след финалния конкурс, комисията разбира че непълнолетната девойка е сключила граждански брак. Чуват се слухове в града, че нейните родители са получили много подаръци от родителите на момчето преди сватбата. Членовете на комисията се притесняват, че са допринесли за ранния брак на девойката.

Водещият може да зададе следните въпроси на младежите с цел започване на дискусия:

1. Следва ли хората да бъдат определяни като добри и лоши, дисциплинирани и недисциплинирани, заради етническия си произход?

Не. Това е стереотипизиране, което води до дискриминация – налице е официално или неофициално разделяне на индивидите в отделни групи по някакъв техен общ признак. Това не бива да влияе на правата, които са им гарантирани като отделни личности, както и на задълженията и възможностите за развитие в обществото. Отношението към индивидите от различни общностни групи не трябва да бъде различно, неравноправно или дискриминационно.

За дискриминацията на ромите:

Повече по темата за дискриминация и нетърпимост може да намерите в статията [Дискриминация и нетърпимост](#) ТУК.

Законът за защита от дискриминация е достъпен [ТУК](#).

2. Какво мислите за ранните и уредени бракове сред ромското население?

Ранните и уредените бракове са престъпления срещу младежта. Всеки, който чрез използване на родителската власт принуди детето си, ненавършило 16 години, да заживее съпружески с някого, подлежи на наказание.

Повече информация за превенцията на ранните бракове ще намерите [ТУК](#).

3. Ставали ли сте свидетели на дискриминация, базирана на етническа основа?

БЕЖАНЦИ И МИГРАНТИ

Следващите три казуса разказват за проблеми на бежанци и мигранти, пребиваващи на територията на България. Те ни сблъскват с реалните проблеми и ксенофобските убеждения, с които бежанците и мигрантите често се срещат у нас.

1

ПРИЯТЕЛСТВО В РАЗЛИЧИЯТА

Време и място:

В училищния коридор и в кабинета на Директора

Участници:

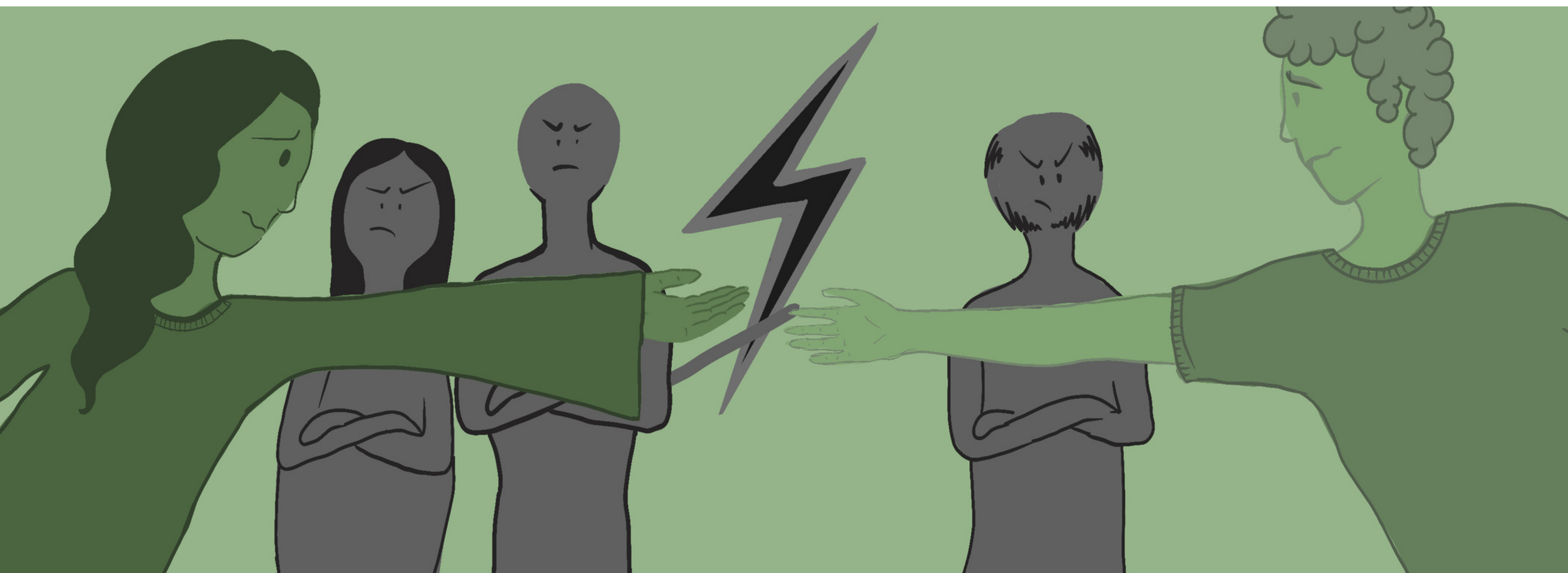
Момиче бежанка от Б клас, нейният съученик Кирил, момче което я тормози на име Асен, родителите на трите деца, Директора

Резюме:

Момиче от бежански произход е тормозено от момче от съседния клас. Неин съученик решава да я защити и удря момчето, което я тормози. Техните приятели се сбиват, а родителите на трите деца са извикани при Директора.

Ученик на име Асен от А клас тормози системно момиче от Б клас, което е бежанка. Неин съученик, Кирил, решава да я защити и удря момчето от А клас, което пада и си удря главата в цимента. Настава спор между учениците и се стига до групов бой между приятелите на Асен и тези на Кирил. След като боя бива спряна от дежурен учител, учениците са изпратени по класовете.

Родителите на трите деца са извикани при Директора. Бащата на Кирил е против деца бежанци да учат в класа на сина му. Той гласно заявява, че момчето има лошо влияние над неговия син и че нямаше да се стигне дотук, ако тя беше записана в друг клас.

Младежите решават каква да бъде развързката на историята. Ако имат затруднения, предлагаме няколко възможни варианта за насока и вдъхновение:

Вариант 1: Бащата на Кирил иска синът му да бъде преместен в А клас.

Предлага момчетата да бъдат сложени на един чин, за да оправят отношенията си и настоява, че тъй като те са български деца от добри семейства, не следва да имат причина да не се разбират.

Вариант 2: Бащата на Кирил и майката на Асен настояват момчето бежанка да бъде изгонено от училището, тъй като присъствието му създава проблеми и за двата класа.

Вариант 3: Майката на момчето обяснява, че дъщеря ѝ е системно тормозена, не само от момчето, което е пострадало в инцидента, но и от други деца и от двата класа. Тя настоява да се направи нещо за сигурността на дъщеря ѝ. Родителите на двете момчета я атакуват с думи като “джихадистка”, “върни се там откъдето си дошла” и “бежанците вълн”.

Водещият може да зададе следните въпроси на младежите с цел започване на дискусия:

1. Вярно ли е, че всички бежанци са част от терористични групировки?

Не. Бежанците са хора, които бягат от военни или други конфликти в страните, от които идват. Те често са преживели тежка раздяла с дома си, както и дълъг и труден път до Европа. Много от тях са загубили близките си по време на конфликта. Въпреки, че идват от държави с прояви на терористични групировки, повечето от тях не са имали пряк досег с тях и често тези групировки са една от причините за напускане на родината им.

2. Редно ли е да се отказва правото на образование на едно дете, само защото то има различен произход и е бежанец/ка?

Не. Всички деца имат право на образование. Наш дълг като общество е да подсигурием достъп до него. Децата на бежански семейства са имали тежко детство, някои от тях са изостанали в образованието си. Идвайки в нова страна, те не само трябва да наваксат изпуснатото, но и да научат нов език. Това е нелека задача и тормозът в училище не им помага да я изпълнят. Затова е важно да бъдем приемащи и да подкрепяме учениците от бежански произход.

2

БЕЗГРАНИЧНА ЛЮБОВ

Време и място:

По време на среща между момче, излизащо с бежанка, и неговите родители

Участници:

Момиче бежанка, момче с български произход и неговите родители

Резюме:

Когато родителите на момиче от бежанско семейство решават да заминат за Германия, то решава да остане в България с приятеля си и разчита на подкрепа от неговото семейство. Бащата на момчето обаче изразява мнение, че ще е по-добре за всички, ако тя замине.

Семейство бежанци имат дъщеря, която започва връзка с момче от български произход, докато са в бежански лагер в България. Семейството на момичето иска да отиде в Германия, но момичето иска да остане в България, за да е заедно с приятеля си. Семейството ѝ не е съгласно. Тя все пак решава да остане,

тъй като приятелят ѝ и неговата майка я подкрепят и обещават да ѝ помогнат.

На среща с родителите на момчето се оказва, че бащата не одобрява тази ситуация. Бащата на момчето изразява мнение, че ще бъде по-добре за всички ако тя остави сина му да си намери “подобаваша” приятелка.

Младежите решават каква да бъде развръзката на историята. Ако имат затруднения, предлагаме няколко възможни варианта за насока и вдъхновение:

Вариант 1: Момчето обяснява на баща си, че това е най-подходящото за него момиче. Той смята, че са били достатъчно дълго във връзка и че я познава достатъчно добре, за да знае, че не иска никоя друга. Синът обяснява, че ще бъде най-добре, ако момичето дойде да живее при тях. Бащата категорично заявява, че няма да допусне някаква си “джихадистка” да живее под неговия покрив. Майката на момчето се намесва и защитава момичето, обяснявайки колко добре се разбира тя със сина ѝ.

Вариант 2: Момичето споделя с бащата, че обича приятеля си и че иска най-доброто за него. За да покаже колко много държи на него, напомня, че е оставила собственото си семейство, за да бъдат заедно. Бащата се ядосва и я нарича “мръсна терористка”, тя се разплаква и излиза от стаята.

Водещият може да зададе следните въпроси на младежите с цел започване на дискусия:

1. Какво иска да каже бащата с думите “подобаваша приятелка”?
Смятате ли, че националността на един човек е предпоставка, да не живее с човека, когото обича?

С думите “подобаваша приятелка” бащата има предвид момиче от български произход.

Когато двама души се обичат и живеят в разбирателство, националностите им не трябва да бъдат причина за раздялата им.

2. Как бихте се почувствали, ако бяхте на мястото на момичето?

3. Ставали ли сте свидетели на подобна ситуация?

3

ПРАВО НА ЧЕСТЕН ТРУД

Време и място:

По време на интервю за работа, в чакалнята на компанията.

Участници:

Самир, марокански гражданин, пребиваващ в България, и мъже от български произход.

Резюме:

Самир се явява на интервю за работа, където бива нападнат от мъже от български произход. Те му обясняват, че според тях, той трябва да си тръгне, защото тази позиция е само за българи.

Самир е марокански гражданин. На 26 г. той напуска Мароко и идва да живее в България, след като приема предложение за работа от добре развиваща се фирма. За няколко години Самир научава български език, жени се и става баща. Един ден фирмата, за която работи, фалира и Самир остава без работа. Той започва да търси нова, но ежедневно се сблъсква с проблеми заради произхода си. Един ден той отива на поредното интервю за работа. Докато чака своя ред, той се заговаря с един от другите кандидати.

Когато той разбира, че Самир е мароканец, отношението му напълно се променя. Заедно с няколко други кандидати започват да казват на Самир, че тази работа е за българи, а не за мароканци. Казват му да се върне там, откъдето е дошъл, и започват да го побутват към вратата. Самир се страхува да отвърне на побутванията, защото не желае да се стигне до бой, а също и защото възможността за работа е много важна за него и за младото му семейство.

Младежите решават каква да бъде развръзката на историята. Ако имат затруднения, предлагаме няколко възможни варианта за насока и вдъхновение:

Вариант 1: Самир отвърща на нападите на другите кандидати и ситуацията ескалира. Един от тях спъва Самир и той пада на земята. Охраната идва и кандидатите обясняват, че са го съборили в момент на самозащита.

Вариант 2: Един от кандидатите спъва Самир и той пада на земята. Изправя се и ядосан започва да се кара с другите мъже.

Вариант 3: Самир бива блъснат и пада на земята. Изправя се и уплашен решава да си тръгне. Но тогава бива повикан от стаята, в която се провеждат интервютата. Представител на фирмата го пита какво се е случило и той се колебае дали да сподели, за да не влоши ситуацията.

Водещият може да зададе следните въпроси на младежите с цел започване на дискусия:

1. Редно ли е да се ограничава достъпа до работни позиции на хора от други държави, въз основа на това, че не са българи?

Не. Хората от други националности, дошли да търсят работа в България, не са тук, за да “откраднат” позициите на българите. Те са дошли, следвайки личните си интереси, точно както и много българи решават да отидат да учат или работят в чужбина. На интервю за работа кандидатите се оценяват по техните умения и способности за съответната позиция, а не според тяхната националност.

2. Имаме ли право да торМОЗИМ хора и да влизаме в саморазправа с тях, заради техния произход?

Не. Незаконно и неморално е да се нападат и торМОЗЯТ хора, въз основа на тяхната националност или етнос.

3. Ставали ли сте свидетели на подобни ксенофобски прояви?

ЛГБТИ ХОРА

Следват историите на няколко ЛГБТИ младежи, които стават жертва на дискриминация и тормоз заради сексуалната си ориентация или половата си идентичност.

1 РАЗКРИВАНЕ

Време и място:

У дома, по време на вечерните новини.

Участници:

Хомосексуално момче на име Багрян, неговата сестра Йоана и родителите им.

Резюме:

По време на вечеря семейство гледа вечерните новини. Споменава се понятието “джендър” и бащата реагира остро, наричайки хомосексуалните хора “п***ли”. Синът му Багрян се разкрива като хомосексуален. Бащата е ядосан.

Мария, Петър и двете им деца, Багрян и Йоана, са на масата и гледат вечерните новини. Багрян е в 12 клас и все още живее с родителите си, а сестра му е вече студентка и се е прибрала за няколко дни да ги види. Докато вечерят, в един от репортажите са включени изказвания на политик, който заявява, че българското традиционно семейство и децата трябва да се пазят от “джендър идеологията”. Родителите се съгласяват като един от коментарите на Петър започва с “тия п***раси, извинете, джендъри...”. Йоана се опитва да обясни защо това, което говорят, е грешно, но без успех. В един момент Багрян не издържа повече на напрежението и обидите, които излизат от устата на баща му, и се разкрива с думите “Писна ми да слушам тази разправия. Гейовете, за които говорите, да, ами... аз съм един от тях.

О, извинете, п***раси, както предпочиташ да ни наричаш, тате.” В началото родителите му са стъписани, но Йоана го гледа подкрепящо. След като се отърсват от шока, бащата започва да му крещи и му казва, че е болен и грешен пред Бога и заплашва да го изгони от къщи. Багрян е застинал и не смее да каже нищо, защото се страхува, че ситуацията ще ескалира във физическа разправа. Сестра му обаче отговаря на Петър с думите „Как смееш да говориш така на собствения си син! Ако посмееш да го изгониш, не губиш само него, губиш и мен. Никакъв баща не си ни, ако любовта ти към него зависи от това кого обича той!“ Вечерта завършва, като Петър заповядва на Багрян да си отиде в стаята, а Йоана го последва.

Младежите решават каква да бъде развързката на историята. Ако имат затруднения, предлагаме няколко възможни варианта за насока и вдъхновение:

Вариант 1: Родителите остават сами на масата и Мария заявява на Петър, че ако децата си тръгнат заради него, ще се изнесе и тя.

Вариант 2: Багрян става от масата и заявява, че не може да остане повече в тази къща и че никога повече няма да го видят. Сестра му обяснява на родителите, че Багрян има достатъчно неприятности в училище и не му трябва такова отношение и у дома. Оказва се, че Багрян е системно тормозен от няколко момчета, заради сексуалната му ориентация, и по-рано същия ден е бил ударен от едно от тях. Бащата видимо се ядосва на това, че някой е наранил сина му и осъзнава, че се е държал непристойно.

Вариант 3: Вечерта завършва, като Багрян отива в стаята си, а Йоана го последва. Двамата родители остават и разговарят. Майката споделя с бащата, че винаги е подозирала това за сина си, още откакто той е бил съвсем малък. Тя обяснява, че сина им винаги е бил едно и също дете, и че сексуалната му ориентация не променя отношението и любовта ѝ. Бащата решава, че е направил грешка и отива да разговаря със сина си.

Водещият може да зададе следните въпроси на младежите с цел започване на дискусия:

1. Различната сексуална ориентация болест и избор ли е?

Не. Още през 1990 г. Световната здравна организация решава да премахне хомосексуалността от Международната класификация на болестите. Никой не избира дали да бъде гей, лесбийка или бисексуален, както и никой не избира дали да бъде хетеросексуален. Сексуалната ориентация е естествена част от нашата същност.

2. „Джендърите“ (ЛГБТИ+ общността) опасност ли са за „традиционното семейство“?

Не, ЛГБТИ+ общността се стреми към равни права и премахване на дискриминацията срещу нея. Това не означава ограничаване правата на хетеросексуалните семейства.

3. Били ли сте свидетели на подобно хомофобско отношение?

2

ТОРМОЗ В УЧИЛИЩЕ

Време и място:

В училище, по време на втора смяна.

Участници:

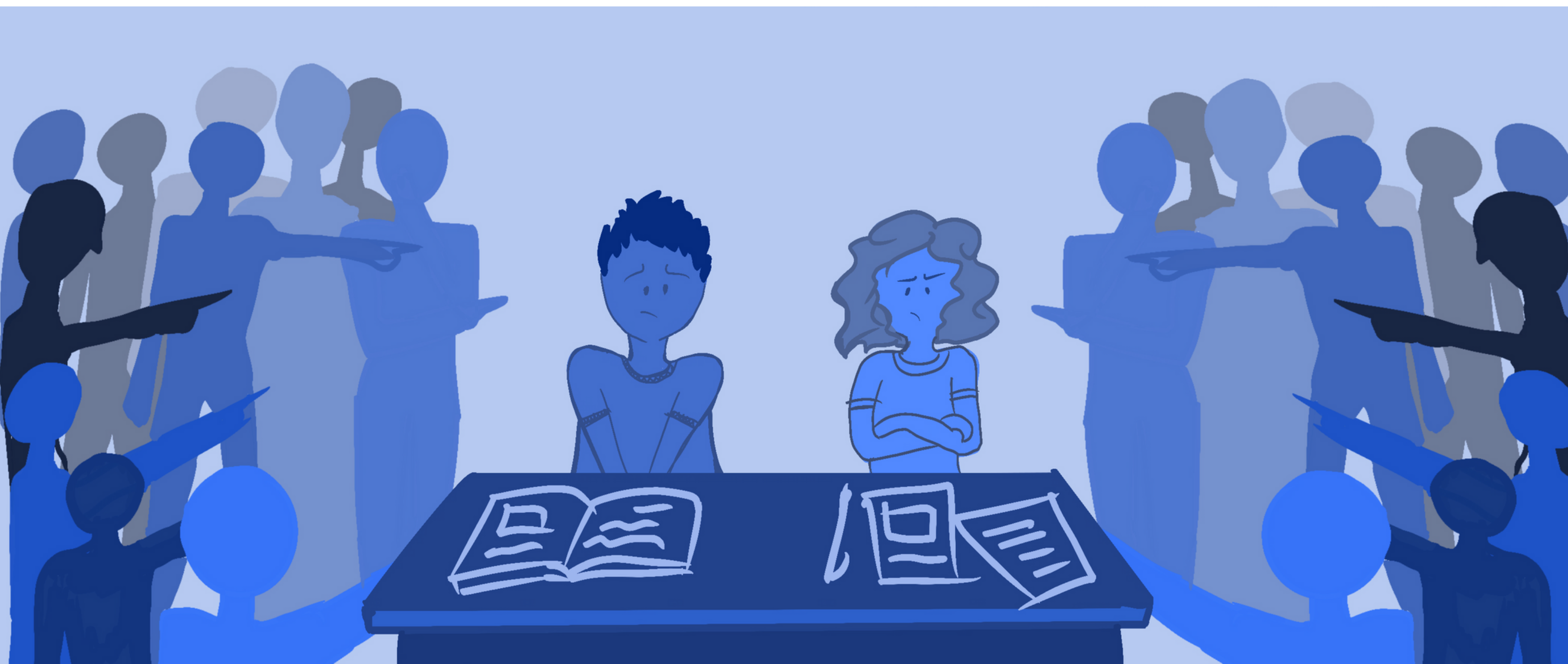
Транс младеж на име Стефан и прителката му Симона.

Резюме:

Транс момче и негова съученичка са подложени на ежедневен тормоз в училище. Един ден тормозът ескалира и Симона моли учител за помощ.

Стефан и неговата съученичка Симона са в 11 клас и седят на един чин. Те често са тормозени от съучениците си. Повечето нападки са насочени към момчето, защото е транс. Неговите съученици го наричат “тъп джендър”, “п***л”, “болен” и др. На Стефан често са задавани неуместни сексуални въпроси, казват му, че “можеше да е много сладко момиче”, докосват го без разрешение, подиграват се на интелигентността му, бутат се в чина, за да го стреснат. Симона се опитва да спре тормоза или да го пренасочи към себе си, но често това води до тормоз и на двамата, като съучениците винаги използват оправданието “ние просто се шегуваме”.

Стефан игнорира нападките и заедно със Симона решават да не казват нищо на учителите, от страх, че нападките ще станат по-сериозни. Последните седмици тормозът ескалира. В свободен час по време на втора смяна момчетата затварят Стефан в стаята, като изкарват Симона навън. Те изключват лампата и в създадения полумрак докосват и бутат Стефан, като с висок тон го питат какъв е проблемът и дали го стряскат. Симона решава да съобщи на учител, въпреки страха от това да е следващата мишена. При съобщаване за ситуацията тя моли учителя да не се споменава намесата ѝ. При пристигането на учителя тормозът спира.

Младежите решават каква да бъде развързката на историята. Ако имат затруднения, предлагаме няколко възможни варианта за насока и вдъхновение:

Вариант 1: Стефан изпада в шок и е изпратен вкъщи. На следващия ден заместник-директор пристига по време на час на класа, разкрива кой е съобщил за тормоза, въпреки молбата на Симона, и предупреждава нападатели да внимават, но не им налага никакви наказания.

Момчетата се ядосват и обявяват Симона за „порта“.

Вариант 2: На следващия ден Стефан идва на училище и е повикан за разговор с Директора. Там са и момчетата, които го тормозят.

Директорът иска да предизвика дискусия между двете страни.

Вариант 3: На следващия ден нападките започват отново. Още в първия час момчетата правят грозни коментари по адрес на Стефан. Той не издържа и се разкрещява по време на час. Изпращат го при Директора.

Водещият може да зададе следните въпроси на младежите с цел започване на дискусия:

1. Какво означава да бъдеш транс и болест ли е това?

Транс хората се идентифицират с пол, различен от този, с който са били записани при раждането си.

Стефан при раждане е записан момиче, но той се идентифицира като момче. Според Световната здравна организация и международната научна общност да бъдеш транс не е болест.

2. В казуса не се споменава намесата на нито един друг съученик на Стефан, освен неговата приятелка Симона. Какво могат да направят учениците, свидетели на тормоз, за да облекчат ситуацията и да помогнат на тормозените?

Пряката намеса не винаги е възможна в такива ситуации, затова учениците, които искат да помогнат на приятелите си, могат да опитат да съобщят на някой възрастен. Първо и най-лесно може да се информира класния ръководител.

Ако това не помогне, намерете учител или педагогически съветник, на когото можете да имате доверие. Винаги можете да споделите за случващото се на родителите си и да ги помолите да предприемат действие. Ако всичко това не помогне, можете да се обадите анонимно на агенция Закрила на детето.

3. Били ли сте свидетели на подобно трансфобско отношение?

3

НАПАДЕНИЕ НАД ХОМОСЕКСУАЛНА ДВОЙКА

Време и място:

Пролетната ваканция, в парка на НДК.

Участници:

Гей двойка, Алекс и Мишо, група ултраси, няколко полицаи, охранител.

Резюме:

Гей двойка е нападната от ултраси, едно от момчетата е въввлечено във физическа саморазправа, докато другото се опитва да намери помощ.

Пролетната ваканция е. Алекс и Мишо, на 17 и 19 години, които са двойка, се разхождат пред НДК, държейки се за ръце. Алекс има поженствено облекло, а Мишо е облечен с развлечени скейтърски дрехи.

Те са забелязани от група ултраси, събрали се на страничните стълби от западната страна. Няколко момчета се приближават, провокират и нападат вербално двойката.

Алекс и Мишо видимо се притесняват, но запазват спокойствие. Въпреки опитите на Алекс и Мишо да се отдалечат, Мишо бива физически нападнат. Алекс започва да търси помощ и изважда телефона си, за да заснеме случващото се. Казва на групата да ги оставят намира. Когато това се случва, единият от ултрасите посяга на приятеля му. Мишо се отдръпва и крещи на групата да го оставят намира.

В същия момент утрасът атакува отново Мишо с юмруци, докато го обижда. Алекс се отдалечава в търсене на помощ, като неволно се приближава към мястото, на което групата ултраси са се събрали. Забелязан е от момиче, седнало при тях. Тя е обща приятелка и, виждайки разстроеното му лице, се приближава и го пита какво става.

Младежите решават каква да бъде развързката на историята. Ако имат затруднения, предлагаме няколко възможни варианта за насока и вдъхновение:

Вариант 1: Алекс вижда охранител от парка и го моли за помощ, но държанието на охранителя е цинично, той насърчава нападателите. Казва на Алекс, че ако бяха истински мъже, нямаше да се стигне дотук и се отдалечава.

Вариант 2: Приятелка на групата, нападнала двойката, се приближава, тъй като осъзнава, че познава момчетата, които приятелите ѝ са атакували, и спира боя. Мишо е в тежко състояние и се превива от болка на земята, става неконтактен. Алекс се обажда на 112. Общата приятелка настоява ултрасите да се извинят, но те не смятат, че са направили нещо лошо като са “сплашили педe*асите”.

Вариант 3: Случайни минувачи забелязват случващото се и се обаждат на 112. Когато полицаите пристигат на мястото, се държат цинично с пострадалите, това ги забавя и те не успяват да хванат всички нападатели.

Водещият може да зададе следните въпроси на младежите с цел започване на дискусия:

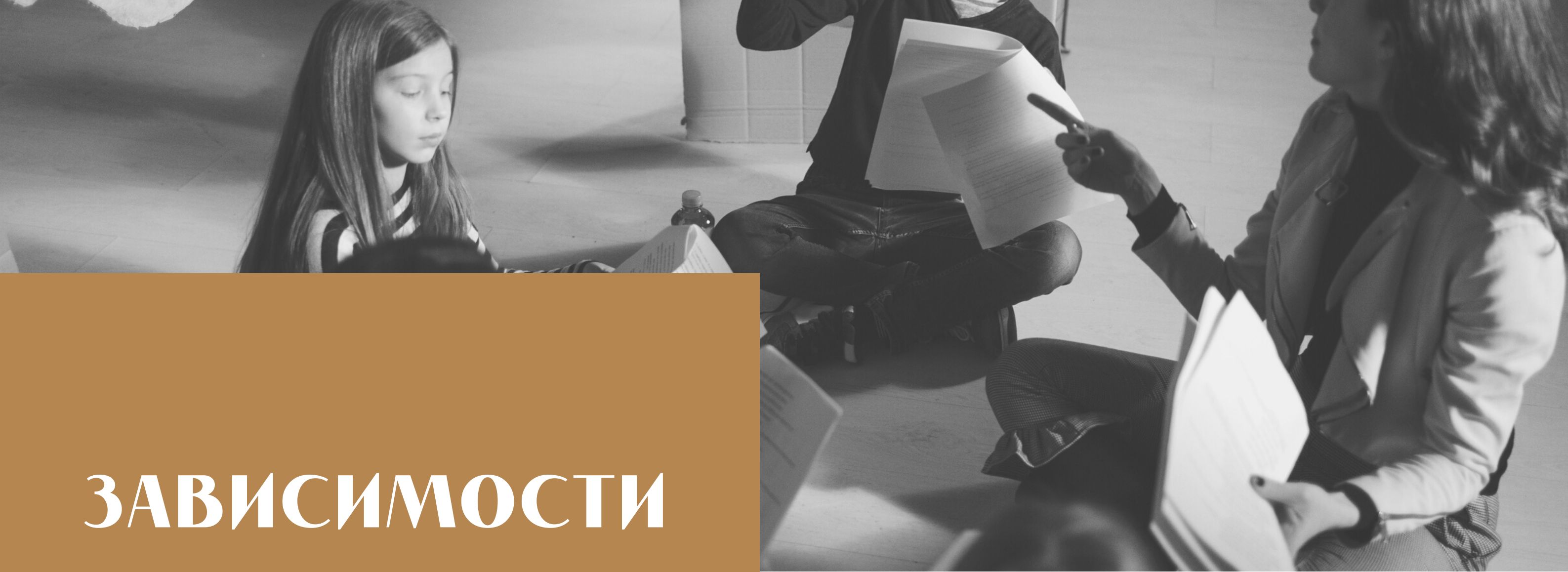
1. Как можете да реагирате, когато забележите, че хора от уязвима група са жертва на физическо насилие?

В такава ситуация е редно да действате бързо. Най-важно е да сигнализирате на властите за случващото се като позвъните на 112. След това можете да документирате случващото се, чрез снимки или видео, които да послужат като средство за разпознаване на извършителите.

2. Може ли чрез “сплашване” да се промени сексуалната ориентация на някой човек?

Не. Сексуалната ориентация не се променя с насилие. Така както един хетеросексуален човек няма да спре да харесва хора от противоположния пол, само защото някой го е ударил и му е казал да не го прави, така и хомосексуален човек няма да спре да харесва хора от същия пол.

3. Били ли сте свидетели на подобни хомофобски прояви и престъпления от омраза?

ЗАВИСИМОСТИ

Следващите ситуации разказват за живота на млади хора, решили да пробват наркотични вещества или страдащи от зависимост. В тях са представени трудностите на младите хора, намиращи се в такава ситуация.

1

ОТ ЕДИН ПЪТ НИЩО НЯМА ДА СТАНЕ

Време и място:

Междучасието в двора на училището.

Участници:

Трима съученици, Иван, Петър и Георги, учителката по математика.

Резюме:

След като трима приятели решават да тестват „друсана трева“ през голямото междучасие, те се държат зле със съучениците и учителката си.

Иван, Петър и Георги са съученици. Те пушат заедно „трева“ всеки ден преди училище. Съучениците им знаят за случващото се, но не споделят с учителите. Вместо това целият клас се подиграва на трите момчета. Наричат ги „тъпи напушенияци“, „долни наркоманчета“ и др.

Един ден, по време на голямото междучасие, в училищния двор ги среща дилър и им предлага да пробват новата „друсана трева“. Момчетата решават да изпробват и новия асортимент. „Какво пък толкова, от един път нищо няма да ни стане“.

Приятно развеселени, момчета се връщат в класната стая, където започват да се държат зле със съучениците си,

правят си зловни и непремерени шеги с тях, разхвърлят различни вещи из стаята като намират всичко това за изключително забавно.

Младежите решават каква да бъде развръзката на историята. Ако имат затруднения, предлагаме няколко възможни варианта за насока и вдъхновение:

Вариант 1: Бие звънецът и в стаята влиза учителката по математика.

Започва часът, учителката се опитва да преподава, а момчетата я апострофират постоянно. Голям смях и голям купон. Целият клас много се забавлява и трите момчета са супер готини. Учителката се опитва да проведе спокоен разговор с тях, но те не ѝ обръщат внимание.

Вариант 2: Бие звънецът и в стаята влиза учителката по математика.

Опитва се да успокои положението и да въдвори ред в класната стая.

След като опитът ѝ да се справи с момчетата е неуспешен, извиква охраната и Директора. Тримата ни герои се озовават в дирекцията,

където са извикани и родителите им.

Вариант 3: Бие звънецът и в стаята влиза учителката по математика. Опитва се да успокои положението и да въдвори ред в класната стая. Момчетата са неконтролируеми. Учителката се опитва да ги изведе от стаята. Едното от момчетата я блъска и тя пада, удряйки главата си в ръба на един чин. Изходът е фатален.

Водещият може да зададе следните въпроси на младежите с цел започване на дискусия:

1. Вярно ли е, че от един път нищо няма да ти стане?

Не. Наркотиците са психоактивни вещества, които имат различен ефект за всеки човек. Някой може да не усети ефект от първия си опит, а друг може да получи силна и непредвидима реакция, която да доведе дори до смърт.

2. Как е редно да реагираш, ако твой съученик започне да употребява наркотици?

Ако забележиш, че твой съученик е започнал да употребява наркотици, можеш да споделиш с класен ръководител, друг учител или твой роднина и да го помолиш за съдействие. Не е редно да обиждаш съученика си, да го тормозиш или да го заклеймяваш като “наркоман”, това няма да му помогне.

3. Били ли сте свидетели на подобни ситуации в училище?

2

ЕДНА ДОЗА И ВЕЧЕ СИ ГОТИН

Време и място:

На купон със съученици

Участници:

Момчил и Дени

Резюме:

След като Дени казва на Момчил, че трябва да се промени, той решава да вземе екстази. Ефектът от наркотика, обаче, не е това, което Момчил очаква.

Момчил и Дени са връстници от едно училище. Той отдавна е влюбен в нея, но тя е от „готините”, а той е интелигентно и отговорно момче. На един купон Момчил се опитва да я заговори, но тя го отблъсква с думите,

че е скучен и ако иска да е част от тяхната компания трябва да направи нещо със себе си. Момчил намира на купона екстази (MDMA) и, воден от емоционалната си болка, без много да се замисля, взема таблетката.

Младежите решават каква да бъде развързката на историята. Ако имат затруднения, предлагаме няколко възможни варианта за насока и вдъхновение:

Вариант 1: Първоначално Момчил е дезориентиран за около 30 минути. Следва период на повишена физическа активност, еуфория, улеснена комуникативност. Чувства се като най-готиния и започва да се държи грубо и вулгарно с всички момичета. Накрая изнервя останалите момчета и бива зверски пребит. Той лежи свит на пода и всички му се подиграват, включително и Дени.

Вариант 2: Момчил се чувства най-готиния. Обзела го е еуфория, танцува, усмихва се, думите сами излизат от устата му. Връща се в компанията на Дени. Всички са изненадани от промяната, смеят се на шегите му, вдигат наздрависи, танцуват. Ефектът на хапчето отслабва и идва периода на изчерпване и депресия. Момчил започва да изпитва страх, паника, съчетани с агресия и параноя, че го наблюдават, че му се подиграват. Накрая всички го зарязват, включително и Дени, която му казва, че е бил смотан и такъв ще си остане.

Вариант 3: Момчил се чувства най-готиния. Обзела го е еуфория, танцува, усмихва се, думите сами излизат от устата му. Връща се в компанията на Дени. Всички са изненадани от промяната, смеят се на шегите му, вдигат наздрависи, танцуват. В следващия момент обаче телесната му температура започва да се покачва. Момчил започва да се поти, получава мускулни крампи, гадене, втрисане и замъглено зрение. Не след дълго припада на земята. И така опитът да се превърне в най-готиното момче завършва в болница, където го посрещат с думите “пропаднал наркоман”, държат зле с него и не му оказват веднага нужната помощ.

Водещият може да зададе следните въпроси на младежите с цел започване на дискусия:

1. Могат ли наркотиците да ни направят “готини” и да подобрят живота ни?

Не. Наркотиците са психоактивни вещества, които водят до зависимост.

Може да изглеждаме готини за кратък период от време.

2. Редно ли е да се отказват медицински услуги на човек, който е под влиянието на наркотични вещества?

Не. Дори човек да е направил грешка и да е употребил наркотични вещества, не бива да му се отказва достъп до здравни грижи.

3. Били ли сте свидетели ситуация, в която някой е проявил неразбиране и агресия към хора, които са под влияние на наркотични вещества?

3

ПРЕДАТЕЛСТВО ИЛИ ПРИЯТЕЛСТВО

Време и място:

На купон.

Участници:

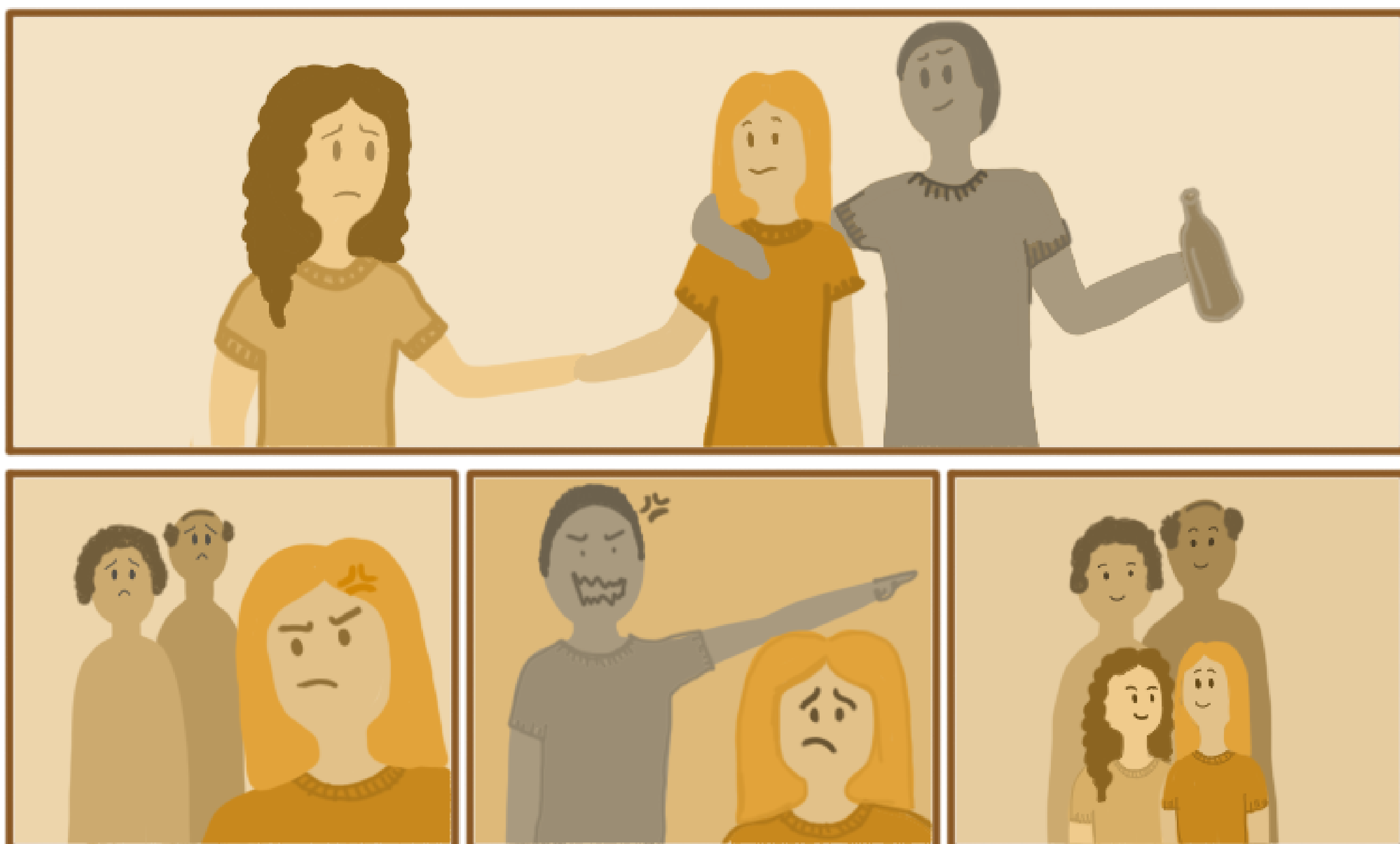
Мила, Ваня и младеж, който употребява наркотични вещества.

Резюме:

В опита си да бъдат интересни и да се харесат на момчетата, Мила и Ваня започват да употребяват наркотични вещества.

Две приятелки, Мила и Ваня, ученички в XI клас, отиват на купон. Ваня се запознава с младеж, който пуши марихуана, употребява алкохол, а понякога - и екстази. Започват да излизат често. Мила е против тази връзка, но Ваня е завладяна от младежа. Отбягва приятелката си, непрекъснато е с него и за да му се хареса, започва да му подражава. Мила не се отказва, решена е на всичко, за да измъкне най-близката си приятелка от тази компания. Макар и нежелана и натрапена, тя излиза с тях, но не след дълго е изоставена, защото е „сучна“.

Някакво момче, което се оказва по-късно хитър и опасен дилър, се опитва да се сближи с Мила. Започва да я ухажда, предлага ѝ да си дръпне от цигарата му, да си сръбне малко алкохол, за да се отпусне. В началото момчето се съпротивлява, но в последствие, за да не я помислят за много „задръстена“, опитва от всичко по малко. Хитрецът умее да я впечатли с внимание, комплименти, нежност. Всичко това ѝ харесва. Повтаря се историята на Ваня.

Младежите решават каква да бъде развързката на историята. Ако имат затруднения, предлагаме няколко възможни варианта за насока и вдъхновение:

Вариант 1: Не след дълго Мила става зависима, но дозата вече не ѝ се доставя безплатно. Започва да краде пари от родителите си, да изнася и продава ценности от вкъщи. Ваня казва, че приятелката ѝ е станала “долна наркоманка” и спира да комуникира с нея. Когато няма какво повече да открадне, тя започва да краде от чужди апартаменти. Не след дълго е заловена от полицията.

Вариант 2: Дилърът на Мила става все по-груб и нагъл. Тя спира да ходи на училище и той я принуждава да проституира, за да ѝ осигури дневната доза. Ваня осъзнава докъде е стигнала върнатата ѝ приятелка. В желанието си да ѝ помогне, разказва цялата история на родителите на Мила. Те незабавно търсят компетентна помощ. Заедно с двете момичета посещават консултации, прилагат лечение. С много упоритост, търпение и обич от страна на родители, приятели и специалисти, момичетата се отскубват от властта на психоактивните вещества, но психичната травма остава за дълго.

Вариант 3: Дилърът на Мила я принуждава да продава наркотици за него. Така Мила успява да си набави дневната доза. Спира да се храни, но започва да експериментира и с други наркотици. Близките ѝ я отлъчват от семейството, защото не искат тя да ги излага. Мила остава бездомна, губи много тегло и тялото ѝ е напълно изтощено. На един купон, Мила взема “коктейл” от няколко различни наркотични вещества. Тялото ѝ не може да понесе силната доза и изходът е фатален.

Водещият може да зададе следните въпроси на младежите с цел започване на дискусия:

1. Как можем да помогнем на приятел, който е започнал да взема наркотични вещества?

Ако сте говорили с него и не сте успели да промените разбиранията му, е редно да разговаряте с някой възрастен. Ако не можете да споделите на родителите си, може да разговаряте с друг пълнолетен и отговорен роднина или с някой учител, на когото можете да се доверите. Помолете за съдействие от възрастния човек. Нека той разговаря с родителите на вашия приятел. Опитайте се да не оставате в компанията на хора, употребяващи наркотици, с цел да им помогнете. Ситуацията може да ескалира и вие също да пострадате.

2. Какво да правим, ако сме в компания, която иска ние да сме отпузнати и да не разваляме купона?

Много е важно в такава ситуация да останете верни на себе си. Ако хората не ви харесват такива, каквито сте, то може би те не са ваши приятели. Никога не сте длъжни да оставате в компания, която ви кара да се чувствате некомфортно.

3. Случвало ли ви се е да попаднете в подобна ситуация?

ВИДЕО УРОЦИ

В заключителната част на този Наръчник ще намерите четири видеоурока, които демонстрират прилагането на модела "младежки театър срещу омразата". Те нагледно показват как младежите разиграват конкретни казуси, допринасящи за критично преосмисляне на стереотипи за уязвими групи и преодоляване на негативните нагласи към тях. Младежите се включат като актьори, сценаристи и режисьори на постановки, които подобряват диалога и променят стереотипи и нагласи, водещи до отхвърляне на определени групи хора. Материалите показват как младежите развиват умения за безконфликтно общуване, водене на дебати и отстояване на позиции по важни социални проблеми.

ЕПИЗОД 1: “ЗАПОЗНАВАНЕ”

Включва упражнения, които можете да приложите в началото на работата си с младежите, за да се запознаят по-добре. Това ще даде тон за съвместната работа и ще им помогне да се почувстват по-включени в групата. Играта „Дъга от настроения” включва отговаряне на въпросите „Какво обичам, какво мразя и към какво съм безразличен?”; Представяне на любимо ястие, любим спорт/професия с жестове и движения. Тези упражнения ще помогнат на вас и младежите да опознаят останалите хора в групата. Този урок можете да намерите [ТУК](#).

ЕПИЗОД 2: “КОНЦЕНТРАЦИЯ”

Представя упражнения за концентриране на вниманието, за насочване и съсредоточаване на съзнанието и психичната дейност върху конкретна задача. Упражненията са поднесени под формата на игри по двойки. Първата се нарича “Огледало” и е насочена към фокусиране върху жестовете на другия и тяхното повтаряне. При следващата игра - “Разсмей ме” - участниците трябва да разсмеят партньорите си, а те съответно да останат сериозни. За да останат концентрирани, повечето от тях използват емоционалната си памет, т.е. връщат се назад към по-тъжни спомени или мисли. Третото упражнение включва два пластични етюда – “Надуваема кукла” и “Прекосяване на река”. При първият работата отново е по двойки – единият имитира надуването на кукла с помпа, а другият е в ролята на самата кукла.

Вторият провокира към екипна работа, за да се премине от другата страна на въображаем речен бряг. Тук участниците разчитат и на своето въображение. Последната задача е разпускаща, но същевременно изисква проява на хитрост и ловкост. Нарича се *“Затворници и пазачи”* и успехът на играчите и в двете роли зависи от тяхната наблюдателност и бързина на реакциите. Този урок можете да намерите [тук](#).

ЕПИЗОД 3: “ВЪОБРАЖЕНИЕ”

Третият епизод се концентрира върху упражнения за развиване на въображението. Тяхната сложност се увеличава, тъй като включват и елементи за утвърждаване на уменията, придобити по време на предходните задачи. От гледна точка на когнитивната психология, „въображението е познавателен психичен процес, при който предметите и явленията от обективната действителност се отразяват и преобразяват в съзнанието на човека във формата на нови, оригинални, необичайни или неочаквани образи, представи или идеи” (цит. по: Леви, Л. Когнитивна психология. С. 2006., с. 106). Именно това е илюстрирано още в първото упражнение, озаглавено *“Универсално шише”*. Участниците работят индивидуално като целта им е да превърнат шише с вода в друг предмет, изразявайки го с движенията си. Така те успяват да го превъплътят в телефон, парфюм, гира, ваза, банан, музикален инструмент, ролка за навиване на коса, царевица и микрофон. Следва индивидуалната задача *“Премини оградата”*. С помощта на три успоредни линии младежите трябва да извикат в представите си улица, минаваща покрай дворно пространство с ограда, през която да влязат и да вземат въображаем предмет.

Последното упражнение, “Открий паметника”, поставя участниците в ролята на скулптор и скулптура, като целта е да се представи изобразената чрез формата на тялото скулптурна фигура. Тук провокацията е към скулптура, който трябва на момента да импровизира и промотира неговото предполагаемо произведение на изкуството. След всяка задача, ръководени от преподавателя, участниците анализират представянето на всеки един от тях и споделят затрудненията си при различните роли. Игрите от този урок ще ви помогнат да предразположите работната група към творческо мислене. Урокът можете да намерите [тук](#).

ЕПИЗОД 4: “РАБОТА В ЕКИП”

От предимно индивидуалните задачи в предходните три видео-урока, последният, четвърти, се прехвърля върху работата в екип за *изиграване на етюд*. При разработването на етюдите участват всички младежи, като сами разпределят ролите си в тях. Етюдът като най-малката театрална форма има начало, зададен конфликт, кулминация и край. Той е с импровизиран характер и се изпълнява с учебна цел за проверка, развитие или усъвършенстване на актьорското майсторство.

Задачата в първия етюд е да се разработи и изиграе *ситуация в автобус*. Съответно образите, представени в него, са разнообразни – шофьор и пътници, от които майка с дете, бременна жена и дори кокошка. В следващите два етюда се разглеждат конфликтни ситуации от ежедневието на младежите. Разделени в две групи, те сами избират конфликта, който да представят на сцената. Първата група се спира на раздора между две приятелки, а мястото на случката е кафенето. В ситуацията при втората група също присъства разделението, но това, което повече ги обединява, е темата за приятелството.

Сценичната задача е озаглавена “От два стола на земята” и поставя въпроса за отделните групички в училище и различната среда на общуване, която се създава между съученици. Анализът, следващ играта на изпълнителите, се фокусира върху определяне на конфликта и разсъждаване върху решения за възможно най-безболезнено излизане от него.

Третата сценична задача изразява същността на видео-уроците, а именно *разрешаване на конфликтни ситуации* – реални, извадени от контекста на ежедневието. Конкретно, в нея се разиграва такава, случила се в българско средно училище. Младежите я пресъздават чрез игра до момента на възникване на конфликта, а развързката е зададена в казуси, разкриващи възможни обяснения за него. Казусите са два, съответно поставени от участниците, разделени в две групи. Те са ретроспективни спрямо възникването на конфликта. Единият от тях е реален. Той касае отношенията между две момичета и момче, попаднали в любовен триъгълник.

В края на видеото преподавателят Лозен Йорданов прави обзор на заснетите уроци, които ще са в помощ на младите хора да се вгледат един в друг и да бъдат по-добри помежду си. Този урок показва нагледно, как може да премине разиграването на казусите, представени в настоящия Наръчник.

Него можете да намерите [тук](#).

Iceland
Liechtenstein
Norway

**Active
citizens fund**

Проектът "Развитие на мрежа Младежки театри срещу омразата" се изпълнява с финансова подкрепа, предоставена от Исландия, Лихтенщайн и Норвегия по линия на Финансовия механизъм на ЕИП. Основната цел на проекта "Развитие на мрежа Младежки театри срещу омразата" е да изгради мрежа от организации, работещи с младежи, и да повиши техния капацитет да използват модел на работа за преодоляване на конфликти и развитие на критично мислене у младежите чрез средствата на театъра.

bilitis

